

YOSHLAR HAYOTIDA HUQUQIY TARBIYANING AHAMIYATI

Xorazm Viloyati Yangi Ariq tumani 12-son maktab o'qituvchisi

Qobilova Ruxsora Xolboyevna

Annotatsiya: ushbu maqolada yoshlarning ta'lim-tarbiyasi va bashariyat hayotida huquqiy tarbiyaning tutgan o'rni xususidagi fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: huquq, huquqiy demokratik davlat, huquqiy tarbiya, huquqiy ta'lim.

Аннотация: в данной статье содержатся мысли о роли правового воспитания в воспитании молодежи и жизни человечества.

Ключевые слова: право, правовое демократическое государство, юридическое образование, юридическое образование.

Abstract: this article contains thoughts on the role of legal education in the education of young people and the life of mankind.

Key words: law, legal democratic state, legal education, legal education.

KIRISH

Huquqiy demokratik davlat qurilishi, qonunchilikni mustahkamlash va ijtimoiy adolat qaror topishini ta'minlash, ma'naviy va madaniy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, amalga oshirilayotgan islohotlarni yangi mazmun bilan boyitish, aholining huquqiy bilimi va ongini yuksaltirish, jamiyatni siyosiy faolligini oshirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish va jamoatchilik fikrini o'rganish borasidagi ishlarni yaxshilash maqsadida istiqloq yillaridan beri tinimsiz islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. Bugungi kunda insonning asosiy huquq va erkinliklarini ta'minlash O'zbekistondagi islohotlarda eng muhim o'rinda turadi. Mamlakatimizda "2030-yilgacha mo'ljallangan barqaror rivojlanish maqsadlari har bir insonning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlashni ko'zda tutadigan "Hech kimni e'tibordan chetda qoldirmaslik" tamoyili

asosida amalga oshiriladi. Bu o‘rinda so‘z inson huquqlari bo‘yicha Oliy komissar boshqarmasi ekspertlarining faol ishtirokida ishlab chiqilgan inson huquqlari bo‘yicha milliy strategiyani amalga oshirish to‘g‘risida bormoqda”, — deydi Shavkat Mirziyoyev.¹ Bashariyat tarixi shundan dalolat beradiki, har bir xalq faqat erkin va ozod bo‘lgan taqdirdagina, o‘z hayoti va kelajagini mustaqil barpo etish huquqiga ega bo‘ladi. “Haq berilmas, haq olinur!” deb millat ozodligi yo‘lida jonini fido qilgan ulug‘ ajdodlarimizning buyuk maqsadi ham shu edi.

ASOSIY QISM

Huquqiy tarbiya-shaxsga nisbatan huquqiy ongini, huquqiy ko‘rsatmalarni, qonunga itoatkor xulq-atvor ko‘nikmalari va odatlarini shakllantiruvchi uyushgan, bir tizimli, aniq maqsadni ko‘zlagan faoliyat yig‘indisi. Huquqiy tarbiya - bu shaxsga nisbatan huquqiy ongini, huquqiy ko‘rsatmalarni, qonunga itoatkor xulq-atvor ko‘nikmalari va odatlarini shakllantiruvchi uyushgan, bir tizimli, aniq maqsadni ko‘zlagan holdagi tasvir ko‘rsatilishidir. Shuni ta‘kidlash kerakki, yaqin o‘tmishda ham huquqiy tarbiyaga u haqiqatda sazovor bo‘lishi kerak bo‘lganidek darajada e‘tibor berilmas edi. Pedagogikaga doir darsliklarda shaxsning aqliy kamoloti, mehnati, jismoniy, ma‘naviy, estetik tarbiyasi haqida so‘z borar ediyu, lekin huquqiy tarbiya xususida eslatilmasdi. Tarbiyaviy ishning mustaqil yo‘nalishi tarzida huquqiy tarbiya yo‘nalishining ajratib qo‘yilmasligi o‘sib kelayotgan avlodning ayrim qismi huquqiy ongi ahvoliga salbiy ta‘sir ko‘rsatmay qolmadi. O‘zbekistonda ham huquqiy davlat barpo etish sari qadam qo‘yilib, bu yo‘lda huquqiy tarbiya, huquqiy ongini takomillashtirish masalalariga katta etibor berib kelinmoqda. Bu masuliyatli vazifada mehnat jamoalarida, bilim maskanlarida va har bir shaxs bilan olib borish borasida ko‘p qirrali ishlar qilinmoqda.

Huquqiy tarbiyali bo‘lish uchun har bir shaxs umumhuquq bilimga, uni ongli ravishda qabul qilishga va huquqiy madaniyatni alohida bajarishga yetarli darajada huquqiy saboq olish kerak. Lekin hozirgi paytgacha huquqiy tarbiya tushunchasi, uning tushuntirish metodlari olimlarimiz tomonidan to‘laligicha

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining yigirma to‘qqiz yilligiga bag‘ishlangan nutqi. Xalq so‘zi.

yoritilmagan. Huquqiy tarbiyaning keng va tor maonoda ko'rish mumkin. Keng maonoda butun jamoaning, ko'pchilikning ongiga taosir ko'rsatishga qaratilgan tarbiya, tor maonoda esa alohida shaxsga, uning ongiga taosir etish yo'llari tushuniladi. Huquqiy tarbiya natijasida keng omma yoki shaxs o'z hatti – harakatlarning qonuniy ekanligini tushunsa, huquq tartibotni buzmaslikka harakat qilsa o'zini ongli ravishda, huquq normalariga rioya etgan holda boshqara olsa, maqsadga erishilgan bo'lib hisoblanadi. Demak, huquqiy tarbiya bu- tashkiliy ravishda muntazam olib boriladigan, aniq maqsadni ko'zlagan va shaxsga «guruh shaxslariga» taosir qila oladigan, ularda huquqiy ong, huquqiy bilim, qonunlarga rioya qilish xislatlarini vujudga keltiradigan harakatdir.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR SHARHI

Markaziy Osiyo xalqlari, shu jumladan o'zbek xalqi ko'p ming yillik boy huquq va huquqiy madaniyat tarixiga ega. Payg'ambarimiz vafotlaridan keyin islom olamida yangi qonun va qoidalarni paydo bo'lish jaryoni to'xtadi. Ana shu davrdan boshlab barcha huquqiy muammolar Qur'oni Karimda va Payg'ambar alayhissalom sunnatlarida ko'rsatilib berilgan va qonun qoidalar hal etilib huquqiy tarbiya beriladigan bo'ldi. Islom huquqshunosligi asosan Qur'oni Karim va sunnati nabaviya asosida shakllandi va sunnatning negizini tashqil etuvchi hadislarni jamlab kelajak avlodni huquqiy tarbiyalash ehtiyoji vujudga keldi.

Huquqiy ta'lim-tarbiya o'z tarixiga ega bo'lib, qonunlarni aniq ijro etilishiga ta'sir ko'rsatishga qodir, siyosiy tuzilishidan qat'iy nazar hamma davlatlar undan manfaatdor. Ma'lumki, qadimgi Yunoniston va Rimda bolalikdan boshlab fuqarolarga qonunlar o'rgatilgan. Rim davlatida 14 yoshgacha bo'lgan bolalar qonunlarning 12 jadvalini yod olganlar. Eramizdan oldingi III asr boshlarida mavjud bo'lgan va bizgacha yetib kelgan «Fuqaro Xersonesning qasamyodi»da, jumladan, shunday deyiladi: «Men fuqarolarning hech biriga nisbatan hech qanday adolatsiz ishni xayolimga keltirmayman va bunaqa ishga yo'l qo'ymayman, buni yashirmayman ham, lekin uni sud e'tiboriga yetkazaman va suda qonunlarga muvofiq ovoz beraman». Bu o'rinda nafaqat qonunlarga rioya etilishi haqida, shu

bilan birga yoshlarning va boshqalarning qonunlarni bo'zishlarini fosh qilishga jalb etilishi to'g'risida ham borgan.

Huquqiy ta'lim -tarbiya muammolari Fransiya, Italiya, Buyuk Britaniya, AQSh kabi mamlakatlarda huquqiy tarbiya masalalari doimo diqqat markazida bo'lib, uning ko'p muammolari hal etilgan. Bunda har doim huquqiy tarbiyaning ayni bir paytda o'sib kelayotgan avlodga ham siyosiy, ham ma'naviy ta'sir ko'rsatilishi ekanligini tushunib yetish namoyon qilingan va hatto takidlab o'tilgan. Masalan, Fransiyada 1879-yilda joriy qilingan maktablarda axloq va huquqning o'qitilishi «fuqaro», «mamlakat», «Askar», «qonun», «jamiyat», «adolat» kabi va boshqa bir qator shunday so'zlarning ma'nosini tushuntirib berishdan boshlangan. Bolalar 9-11 yoshida davlat qurilishi, shuningdek, harbiy xizmat, soliqlar va shu kabilar haqida oddiy tasavvurlarga, keyinchalik esa – davlat va huquq to'g'risida ancha batafsil ma'lumotlar ega bo'lishgan. Siyosat – iqtisodiyotning umumlashtirilgan ifodasi, deyiladigan bo'lsa, huquq to'g'risida u siyosat, iqtisodiyot va shu davlatda bo'lgan axloqning umumlashtirilgan ifodasi, deyish mumkin bo'ladi. Huquqiy ta'lim - tarbiya hamisha davlatning siyosat, iqtisodiyot va axloqqa nisbatan o'z nuqtai nazarini aholiga aniq etkazib berish borasidagi eng ishonchli yo'l hisoblanadi.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligining dastlabki kunlaridan boshlab yosh avlodning barkamolligi, mustaqil fikrli va ma'suliyatli bo'lishi, milliy istiqlolni qadrlash, milliy qadriyatlarga chuqur hurmat, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, jismonan va ma'nau sog'lom bo'lishi uchun bir qator tizimli ishlarni amalga oshirdi. Shu bilan birga, ularning haq-huquqlari, qonuniy manfaatlarining himoyasini ta'minlash maqsadida huquqiy asoslar ham yaratildi. “Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish” dasturi qabul qilindi. Qabul qilingan mazkur qaror va qonunlar barkamol shaxs tarbiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, shaxsning huquqiy madaniyatini yuksaltirishga qaratilgandir. Bolalar tarbiyani, avvalo, oilada ota-onasidan oladi. Hammamizga ma'lumki, bola yaxshilikni ham, yomonlikni ham,

eng avvalo, oiladagi kattalarning xatti-harakatidan o'rganadi. Ota-onalar o'z xulq-atvorlari bilan farzand hurmatiga sazovar bo'lishlari, uning hayot yo'lida o'rnak bo'lishlari lozim. Yoshlar o'z huquqiy onglari va huquqiy madaniyatlarining subyekti bo'lib, ayni vaqtda jamiyat huquqiy ongi va huquqiy madaniyatining subyektlaridan biri hamdir. Jamiyat huquqiy ongi va huquqiy madaniyatining subyekti sifatida ular ana shu huquqiy ong va huquqiy madaniyatning yaratuvchilaridan va ifodachilaridan biri vazifasini o'taydi. Individlar va ijtimoiy guruhlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatiga falsafiy ilmiy adabiyotda asosan tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va shakllantirish uchun obyekt deb qaraladi. Biroq mutlaqo ravshanki, ijtimoiy munosabatlarning qatnashchilari hamma vaqt ham huquqiy ta'sir ko'rsatishning passiv obyektlari bo'lavermaydi. Huquqiy ta'lim-tarbiyani bolaning kichik yoshidan boshlab amalga oshira boshlash, huquqiy axborotlarning birinchi darajali tus olishiga erishish, shaxsning umumiy dunyoqarashi va ijtimoiy yo'naltirilganligining tarkibiy qismi sifatidagi huquqiy qarashlari va dasturlari asoslariga negiz yaratish ayniqsa muhimdir. Shuni unutmaslik kerakki huquqiy tarbiya tarbiyaviy ishlarning hama jihatlarini qamrab olishi, maktablarda birinchi sinfdan boshlabok amalga oshirila boshlashi, o'quv yurtlarida huquq bilan bir qatorda boshqa fanlarni o'qitish jarayonida, sinfdan tashqari ishlarda leksiyalar, huquqshunoslar bilan uchrashuvlar, og'zaki jurnallar, yosh huquqshunoslar klublari maktablari va boshqalarni tashqil etish yo'li bilan o'tkazilishi lozim. Bunda yoshlarning o'zining huquqiy ongini va huquqiy madaniyatini shakllantirishdagi yuridik faoliyatining rolini ham hisobga olish kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining yigirma to‘qqiz yilligiga bag‘ishlangan nutqi. Xalq so‘zi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022-yildagi PF–60- son Taraqqiyot strategiyasi.
3. Mirziyoev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ru‘zasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – B. 23.
4. U.Tojihonov, A.Saidov. Huquqiy madaniyat nazariyasi I-II tomlar. - T.: Akademiya, 1998.
5. <http://fayllar.org/huquqiy-tarbiyaning-nazariy-asoslari.html?page=2>
6. Hasanboeva O. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish metodikasi. -T., 1996.
7. Karimova O.A. “Huquqiy madaniyat metodikasi” Toshkent TDPU 2001 yil